GARANȚIILE DREPTURILOR PERSOANELOR PRIVATE DE LIBERTATE

Eugenia LISTRU
CZU: 343.125:342.721 listru.eugenia.usm@gmail.com

Le but de cet article est de déterminer la compatibilité de la procédure pénale de la République de Moldova avec les normes de l'art. 5 de la Convention et avec la jurisprudence de la Cour EDH sur les droits des personnes privées de liberté.

Libertatea este un dat, dar care capătă viabilitate din momentul recunoașterii acesteia de către legiuitor. Astfel, dreptul la libertate și siguranță este consfințit de Constituțiile tuturor statelor: RM (art. 25), România (art. 23 alin. (1)), Federația Rusă (art.22. alin. (1)), Franța (art.7), Estonia (art. 20) etc. sub forma: *„Libertatea individuală și siguranța persoanei sunt inviolabile”.* De la acest drept se admit unele excepții, lista cărora este prevăzută expres și exhaustiv la art. 5 par.1 lit. a)-f) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Întrucât persoana privată de libertate este partea vulnerabilă într-un proces penal, în vederea prevenirii unor abuzuri din partea autorităților, art. 5 par.1-5 din Convenție stabilesc un minimum al garanțiilor drepturilor, de care trebuie să beneficieze persoanele private de libertate. În continuare, vom analiza drepturile persoanei reținute/arestate și garanțiile acestora.

Dreptul de a nu fi reținut/arestat ilegal, arbitrar este garantat de **par.1 art. 5** din Convenție.

Garanțiile respectării acestui drept, de care trebuie să țină cont autoritățile abilitate cu aplicarea măsurilor privative de libertate sunt: aplicarea reținerii/arestului doar conform normelor materiale și procedurale ale dreptului intern, a celor de drept internațional și de drept european ce au legătură cu cauza penală dată; plasarea și menținerea persoanei în arest preventiv doar în baza unei decizii judiciare motivate; luarea în considerare a posibilității de aplicare a măsurilor neprivative de libertate. În sensul par.1, legiuitorului îi revine obligația de a conforma legislația națională în materia reținerii/arestului standardelor art. 5 și de a asigura calitatea legii.

Cu privire la acest drept, observăm că deși Constituția, CPP prevăd obligativitatea informării persoanei cu privire la motivele reținerii, precum și menționarea acestora în procesul-verbal, totuși nu stabilește conținutul acestor motive. Faptul că acestea pot fi deduse din unele norme din CPP (art. 176 alin. (1) și din Convenție (art.5 alin. (1) lit. c)) nu este suficient pentru a răspunde exigențelor de calitate ce trebuie să le întrunească legea. De aceea, propunem reglementarea expresă, într-un articol separat a motivelor reținerii și arestării, pentru a nu fi confundate cu temeiurile.

Cu privire la legalitatea arestului prezintă interes ultimele modificări. Astfel din 2016, procedura penală a RM nu mai admite aplicarea arestului preventiv peste maximul de 12 luni (art. 186 CPP), iar din 2018 a interzis aplicarea arestului preventiv când învinuitul, inculpatul nu a recunoscut vina în comiterea infracţiunii (art.185 CPP). Azi, limitele RM la respectarea dreptului dat țin de motivarea insuficientă a deciziei judiciare de arest și arestarea în alte scopuri decât cele de la art. 175 CPP.

Ca garanții ale respectării persoanei deținute a **dreptului la informare** cu privire la motivele deținerii, acuzația care i se aduce, drepturile de care beneficiază, Convenția în par. 2 art. 5 stabilește: promptitudinea informării „*în cel mai scurt termen”,* adică în câteva ore; suficiența informațiilor comunicate trebuie să permită persoanei reținute, dacă va considera necesar, să conteste legalitatea reținerii în fața unei instanțe, conform par. 4 art. 5 din Convenție. Cerința celerității informării este satisfăcută în dreptul intern de art.166 alin. (2) CPP RM, ce prevede că „*motivele reținerii imediat se aduc la cunoștință persoanei reținute’’,* adică îndată ce procesul-verbal a fost întocmit, în termen de până la 3 ore de la reținerea efectivă a persoanei. Iar promptitudinea aducerii la cunoștință a drepturilor persoanei reținute este asigurată de noua practică a înmânării în momentul reținerii de facto a scrisorii de drepturi și libertăți în limba ce o posedă. Ulterior, la faza reținerii de iure, persoanei reținute i se remite informația privind drepturile sale, despre care fapt se menționează în procesul-verbal de reținere. În acest sens, considerăm oportună reglementarea expresă a acestui mecanism de dublă informare prin introducerea în conținutul art.167 CPP RM a unui alin.(1^2) *În*

momentul reținerii de facto, persoanei reținute i se înmânează scrisoarea de drepturi în limba care o posedă și o înțelege, despre care fapt se menționează ulterior în procesul-verbal de reținere.

Ca garanții suplimentare Convenției și jurisprudenței CtEDO, observăm că legiuitorul RM a stabilit: informarea motivelor reținerii în prezența avocatului, forma scrisă (proces-verbal de reținere, informație privind drepturile și obligațiile bănuitului) și verbală de aducere la cunoștință a drepturilor de care beneficiază persoana reținută și a motivelor detenției.

D**reptul persoanei reținute de a fi adusă de îndată în fața unui judecător sau magistrat împuternicit cu atribuții judiciare** (**par. 3 art. 5**) vizează exercitarea controlului legalității măsurii privative de libertate, care trebuie să corespundă următoarelor exigențe (garanții): **s**ă fie realizat cu celeritate,, trebuie adusă de îndată"; să aibă un caracter automat; să fie exercitat de un „judecător sau alt magistrat împuternicit cu atribuții judiciare. Condițiile pe care trebuie să le îndeplinească magistratul, pentru a fi considerat competent, au fost formulate de Curte în hotărârea de principiu *Schiesser c. Elveției* (pct. 31). În RM, controlul legalității detenției la faza prejudiciară este exercitat de judecătorul de instrucție. Ținând cont că esența activității acestuia este de a garanta respectarea drepturilor și libertăților individuale, propunem schimbarea denumirii în *judecător de drepturi și libertăți.*

În privința acestui drept, procedura RM prevede o garanție în plus jurisprudenței CtEDO, și anume, un termen mai scurt de reținere a persoanei, cu referire atât la durata maximă de reținere – de 72 h /24 h cât și la durata maximă în care persoana reținută urmează a fi adusă în fața judecătorului de instrucție – 48h/19h de la reținerea adultului/minorului, în vederea examinării chestiunii fie a eliberării, fie a aplicării unei măsuri preventive, în timp ce Curtea admite posibilitatea reținerii persoanei în lipsa autorizației judecătorului timp de 4 zile (cauza de principiu – *Brogan și alții c. Regatului Unit*).

Dreptul persoanei arestate de a fi judecată într-un termen rezonabil sau eliberată în cursul procedurii este garantat de **art. 5 par.3.** Respectarea acestui drept impune motivarea persistenței suspiciunilor, precum că persoana a comis infracțiunea și a riscurilor

ce justifică arestarea continuă. La examinarea demersului de prelungire a arestului preventiv, judecătorul trebuie să aibă în vedere posibilitatea liberării provizorii a persoanei. Cu privire la acest aspect, recomandăm abrogarea alin. (5) art. 175 CPP, astfel încât liberarea persoanei pe cauțiune și sub control judiciar să nu mai poată fi considerate măsuri alternative arestării preventive, ci măsuri preventive independente.

În temeiul **par. 4 art. 5** din Convenție, persoana arestată beneficiază de **dreptul de a contesta legalitatea detenției** și de **dreptul la o hotărâre judecătorească rapidă**. Jurisprudența Curții contra RM s-a pronunțat în privința încălcării celui din urmă drept de către autoritățile naționale, în partea ce ține de soluționarea tardivă a cererilor de *corpus juris (Șarban c. RM; Coteț c. RM).*

În sensul par.4, procedura arestării persoanei trebuie să întrunească următoarele garanții procedurale: audierea în persoană a acuzatului de către instanța de recurs; dreptul de a fi asistat de un avocat; contradictorialitatea și egalitatea armelor. În RM identificăm nerespectarea garanției procedurale a contradictorialității la examinarea demersului de dispunere/prelungire a arestului preventiv, prin limitarea accesului avocatului la materialele dosarului, mai ales a celor dobândite ca rezultat al activității speciale de investigații, fapt ce determină imposibilitatea contestării eficiente a motivelor arestului, relevante fiind *cauzele Pașa c. RM; Iurcovshi și alții c. RM* (hot. 2018). Întrucât dreptul dat e încălcat la faza incipientă a procesului, neacordându-i-se avocatului suficient timp pentru a pregăti apărarea, în acord cu opinia practicienilor propunem modificarea art. 308 alin. (2) CPP *„demersul ...se prezintă avocatului într-un termen rezonabil, suficient pentru pregătirea efectivă a apărării.*

Convenția garantează la **art. 5 par. 5 dreptul** persoanei, victimă a unei arestări sau deţineri în condiţii contrare dispoziţiilor art. 5 **– la reparaţii**". În RM acest drept este asigurat de Cap.VII CPP, de art. 2007 CC și de Legea nr.1545, iar procedura exercitării dreptului este stabilită de CPC. În dreptul intern, identificăm problema neacordării de despăgubiri în temeiul Legii nr. 1545 pentru arestare/reținere ilegală, dacă persoana este ulterior condamnată sau dacă în privința ei urmărirea penală nu a încetat, fapt ce lipsește persoana de minimul de

garanții acordat de par. 5 art.5. Astfel propunem modificarea Legii nr. 1545: se va abroga lit.b) art. 6, iar lit. a) a art. dat va fi completată cu cuvântul „de condamnare”.

În urma studiului efectuat, conchidem că, în linii generale, procedura penală a RM în materie de garanții acordate persoanelor private de libertate e compatibilă standardelor art. 5 din Convenție. RM are ca sarcini doar asigurarea unui drept executoriu la despăgubiri pentru unele categorii de persoane, precum și îmbunătățirea practicii de aplicare a legii, în vederea respectării standardelor art. 5 din Convenție.

Recomandat
Tatiana VÎZDOAGĂ, dr., conf. univ.